

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم و تحقیقات و فناوری

دانشکده هنر

پایان نامه

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته پژوهش هنر

عنوان:

مطالعه مردم شناسی هنر سنگ تراشی (سنگ هرکاره)

در استان خراسان رضوی

استاد راهنما:

خانم دکتر منیژه مقصودی

استاد مشاور:

دکتر مهدی اخوی یان

تحقیق و نگارش:

رویای کمالی حسین زاده

بهمن ماه ۱۳۸۹

چکیده

هنر سنگ تراشی یکی از نا شناخته ترین هنر های سنتی در ایران است که علیرغم تلاش و کوشش بی شائبه بعضی از اساتید این هنر و استقبال مردم از این آثار، هنوز هنری گمنام است. این هنر یکی از هنرهای کهن ایران می باشد که امروزه رو به انقراض است، به همین دلیل ثبت و ضبط فرایند آن و نیز زندگی برخی از صاحب نظران این حرفه به منظور آشنایی و بهره مندی سایر هنرمندان و دانشجویان و پژوهشگران ضروری می نماید. این پژوهش قصد دارد تا با استفاده از یک تحقیق میدانی و مصاحبه با اساتید و صاحب نظران این رشته، در هرچه بهتر شناساندن این هنر و تنوع سبک های رایج، نقوش و تصاویر بکار رفته در آن و همچنین معرفی اساتید صاحب نام آن به جهت ثبت و ضبط این هنر گام های موثری بردارد. همچنین این پژوهش بر اساس چهارچوب نظری مکتب کارکرد گرایي مورد بررسی واقع شده و تلفیقی از روش های کیفی و اسنادی است. در حوزه کیفی از ابزاری چون انواع تکنیک های مصاحبه و مشاهده استفاده شده است. در این پژوهش از روش مشارکتی و فوکوس گروه نیز استفاده شده که در آن با جمعی از هنرمندان و کارگران مصاحبه های گروهی شده است. با توجه به تحقیق انجام شده این نتیجه حاصل شد که از دست رفتن کارکرد هنر سنگ تراشی و تغییر کارکرد آن در بعضی از موارد، باعث افول این هنر شده است. عدم حمایت دولت و سازمان های مربوطه از هنرهای سنتی و بومی و در مقابل، تشویق و ترغیب به ورود کالاهای چینی و اشغال بازار ایران توسط این کالاهای، و همچنین ارزان و قابل دسترس بودن کالاهای وارداتی که باعث کاهش ذوق هنری مردم شده و آنان را آسان طلب نموده و نیز افزایش تمایل به زندگی مصرفی و گرایش به سمت مشاغل پر درآمد، همگی از پارامترهایی هستند که هنرهای بومی سنتی را در جهت نابودی می کشانند.

واژگان کلیدی: سنگ تراشی، سنگ سیاه، سنگ هرکاره، صنایع دستی، مردم شناسی.

پیشگفتار

صنایع دستی هر سرزمین ریشه در فرهنگ و هنر آن سرزمین دارد. غنای این تولیدات نشانگر فرهنگ و تمدن غنی است. کارکردهای هنری گذشتگان از طریق میراث های هنری، در زمینه صنایع دستی جلوه گر می شود. تولیدات دستی به لحاظ موروثی بودن آنها و جلوه ای که از هنر، فرهنگ، ذوق و استعداد گذشته یک ملت در خود دارند علاوه بر ارزش اقتصادی، از ارزش معنوی بسیاری برخوردار می باشند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۳، ص ۱۹۳).

صنایع دستی قدیم برای پاسخ به نیاز با توجه به شرایط زمانی و مکانی خاصی به وجود آمده بودند که با بر طرف شدن این نیازها بعضی از این صنایع که کارکرد خود را از دست داده اند به فراموشی سپرده می شوند و یا صرفاً برای تزئینات به کار می روند نه برای پاسخ به نیازی که این صنایع برای جواب به آن ابداع شده است.

صنایع دستی به لحاظ اینکه نیاز به تکنولوژی وارداتی ندارند، دارای اهمیت می باشند. این صنعت متکی به تخصص های بومی و سنتی است. قسمت اعظم مواد اولیه و ملزومات مصرفی آن از داخل کشور و در محل تهیه می شود که عمدتاً از صنایع طبیعی و تولیدی محلی است. این مورد میزان استقلال و خود کفایی اقتصادی این قسمت را نسبت به سایر صنایع بیشتر نشان می دهد. این صنعت، بینش، ذوق، اندیشه و فرهنگ کنترل کننده را در خود جای داده است بطوریکه می توان آن را یک صنعت ذوقی و هنری قلمداد کرد (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۳، ص ۱۹۴).

در بین صنایع گوناگون دستی، سنگ اولین ماده موجود در طبیعت است که بشر در آن دخل و تصرف کرد و اولین ساخته های خود را از آن به وجود آورد، ساخته هایی که در ابتدا هیچ مناسبتی با آفرینش هنری ظریف و پیشرفته نداشت، زیرا تنها تلاشی بود برای صیانت ذات که بیشترین بخش نیروهای جسمی و فکری ایشان را به خود اختصاص می داد.

با توجه به اسناد و کتب تاریخی موجود، کهن ترین ساخته های دست بشر و اولین تجلی گاه هنر انسان بر سنگ نقش بسته و با ارزش ترین میراث هنرمندان شکارگر پس از نقاشی های آنان کنده

کاری های با شکوهی است که بر روی سنگ به وجود آورده اند.

کاربرد سنگ به عنوان ماده ای مقاوم و در عین حال شکل پذیر، پیوستگی آنان با طبیعت را به خوبی آشکار می سازد و مراحل پیشرفت هنر بشری را به خوبی می توان بر روی انواع سنگها دنبال کرد. ولی علی رغم این سابقه^۱ درخشان و غیر قابل انکار و شواهد موجود، تحقیقات کامل و جامعی در این رشته^۲ هنری صورت نگرفته است، تحقیقاتی که ضمن ارائه^۳ اطلاعات در مورد سوابق این رشته^۴ هنری و آثار گذشتگان، موقعیت و جایگاه این هنر اصیل انسانی را در حال حاضر روشن کند و آن را به عنوان خلاقیتی بدیع به علاقه مندان و پژوهشگران عرضه نماید.

در این راستا با درک این ضرورت که تامین منابع اطلاعاتی پیرامون رشته های مختلف صنایع دستی می تواند یکی از عوامل حفظ و احیای میراث فرهنگی کشور باشد، و با توجه به کمبود و محدودیت منابع معتبر و مستقل پیرامون هنر و صنعت پر پیشینه^۵ سنگ تراشی، ضرورت تحقیق در این مقوله امری بدیهی به نظر می رسد که با توجه به علاقه^۶ شخصی به این رشته و داشتن حس فرهنگ دوستی نسبت به زادگاه خویش (مشهد مقدس) و ترغیب و تشویق اینجانب توسط جناب آقای دکتر مهدی اخوی یان مشاور اینجانب، به این مهم جامه^۷ عمل پوشاندم و بدین ترتیب، کار با جمع آوری اطلاعات لازم از طریق مطالعه^۸ منابع، دیدار از کارگاه های سنگ تراشی مشهد و مصاحبه با دست اندرکاران و کارشناسان مربوطه آغاز شد.

گزارش حاضر نتیجه^۹ مطالعات و تحقیقات انجام شده در این زمینه است، هر چند که بی شک با توجه به قدمت کاربرد سنگ در ایران آنچه فراهم آمده، ناظر بر همه^{۱۰} جنبه ها و جهات سنگ تراشی و استفاده از سنگ نیست و طبعاً کاستی هایی در این زمینه وجود دارد. ولی نظر به امکانات محدود تحقیقاتی و عملیاتی از قبیل عدم وجود منابع کافی در مورد سنگ تراشی معاصر، زبان سنتی هنرمندان سنگتراش و بعد مسافت جهت حضور در کارگاه های مشهد امر تحقیق به کندی پیشرفت کرد و با مشکلات مختلفی روبرو شد، لذا از اساتید محترم تقاضا می شود تا حد امکان به این کمبودها با دیده^{۱۱} اغماض نگریسته و با رهنمودها و نظرات ارشادی خود مرا در تکمیل و تصحیح آن یاری نمایند.

تقدیر و تشکر

با سپاس بی کران به درگاه ایزد یکتا که توفیق پژوهش و نگارش این پایان نامه را بر من ارزانی داشت بدین وسیله بر خود لازم می دانم از همیاری و همکاری افراد ذیل که مرا در جریان این تحقیق همراهی نموده اند تقدیر و تشکر نمایم:

❖ از زحمات و راهنمایی های ارزنده^۱ استاد راهنمای محترم سرکار خانم دکتر منیژه مقصودی که در کلیه^۲ مراحل تحقیق و تدوین این رساله صمیمانه و صبورانه اینجانب را راهنمایی نمودند قدردانی می نمایم.

❖ از راهنمایی های بی دریغ جناب آقای دکتر مهدی اخوی یان که مشاور اینجانب در انتخاب موضوع و تدوین این پایان نامه بوده اند و همچنین از استاد ارجمند جناب آقای دکتر بهنام جلالی جعفری مدیر گروه رشته^۳ پژوهش هنر دانشکده که با نهایت دلسوزی کمال مساعدت را داشتند صمیمانه سپاسگزارم.

❖ از همسر عزیزم که همواره در دوران تحصیل مشوق و همراهم بوده و از لحاظ مادی و معنوی پشتیبان اینجانب بوده اند کمال امتنان را دارم.

❖ و همچنین از پدر و مادرم، این اسوه های رنج و محبت که هر چه دارم از برکت دعای خیر و زحمات ایشان است صمیمانه سپاسگزارم.

فصل اول :

۱ کلیات تحقیق	۱
۲ ۱-۱- مسئله مورد تحقیق	۲
۳ ۱-۲- سوال های تحقیق	۳
۳ ۱-۳- فرضیات تحقیق	۳
۴ ۱-۴- اهداف تحقیق	۴
۵ ۱-۵- میدان تحقیق	۵
۵ ۱-۶- زمان تحقیق	۵
۵ ۱-۷- روش تحقیق به اختصار	۵
۶ ۱-۸- اطلاع رسانی های اصلی	۶
۷ ۱-۹- اهمیت موضوع تحقیق	۷
۷ ۱-۱۰- مشکلات و محدودیت های تحقیق	۷
۷ ۱-۱۱- چهار چوب نظری	۷

فصل دوم :

۹ پیشینه تحقیق	۹
۱۰ ۲- پیشینه تحقیق	۱۰

فصل سوم :

۱۴ معرفی منطقه مورد مطالعه	۱۴
----	-------------------------------	----

۱۵ استان خراسان رضوی	۳-۱-۱
۱۵ پیشینهٔ تاریخی خراسان	۳-۱-۱-۱
۱۶ پیشینهٔ تاریخی مشهد	۳-۱-۲
۱۸ جغرافیای طبیعی	۳-۱-۳
۱۸ الف- موقعیت و وسعت	۳-۱-۳-۱
۱۹ ب- آب و هوا	۳-۱-۳-۲
۲۱ تقسیمات کشوری	۳-۱-۴
۲۳ منابع اقتصادی	۳-۱-۵
۲۳ الف- کشاورزی	۳-۱-۵-۱
۲۴ ب- دامداری	۳-۱-۵-۲
۲۴ ج- معادن	۳-۱-۵-۳
۲۵ د- صنایع	۳-۱-۵-۴
۲۵ ۶-۱-۳- صنایع دستی	۳-۱-۶

فصل چهارم :

۳۱ تاریخچهٔ سنگ تراشی در ایران	۴-۱-۱
۳۲ ۱-۴- سنگ تراشی ایران از آغاز تا اسلام	۴-۱-۱-۱
۳۲ ۱-۱-۴- دورهٔ پارینه سنگی در ایران	۴-۱-۱-۱-۱
۳۲ ۲-۱-۴- دورهٔ نوسنگی در ایران	۴-۱-۱-۲
۳۴ ۳-۱-۴- دورهٔ مس و سنگ در ایران	۴-۱-۳
۳۵ ۴-۱-۴- دورهٔ مفرغ در ایران	۴-۱-۴-۱

- ۳۷ دوره هخامنشی ۴-۱-۵
- ۴۲ دوره سلوکی ۴-۱-۶
- ۴۴ دوره اشکانی یا پارتی ۴-۱-۷
- ۴۶ دوره ساسانی ۴-۱-۸
- ۵۰ سنگ تراشی ایران در دوره اسلامی ۴-۲
- ۵۰ دوره اموی و عباسی ۴-۲-۱
- ۵۲ دوره سلجوقی ۴-۲-۲
- ۵۵ دوره مغول ۴-۲-۳
- ۵۷ دوره صفوی ۴-۲-۴
- ۵۹ دوره زند و قاجار ۴-۲-۵
- ۵۹ سنگ تراشی در مشهد ۴-۲-۶

فصل پنجم :

- ۶۳ بررسی سنگ سیاه
- ۶۴ ۱-۵- جنس سنگ سیاه
- ۶۴ ۲-۵- ویژگی و مشخصات سنگ سیاه
- ۶۵ ۳-۵- انواع سنگ هرکاره
- ۶۷ ۴-۵- اسامی و محل معادن سنگ سیاه
- ۶۸ ۵-۵- تاریخچه نحوه بهره برداری از معادن
- ۶۹ ۶-۵- بررسی معادن و نحوه استخراج در سالهای اخیر

فصل ششم :

- ۷۰ بررسی تنوع سبک کار در هنر سنگتراشی
- ۷۱ ۱-۶- مراحل کار با سنگ از مرحله استخراج تا کارگاه سنگتراشی
- ۷۳ ۲-۶- مراحل کار با سنگ از کارگاه سنگتراشی تا عرضه به بازار
- ۸۰ ۳-۶- مقایسه ساخت دیگ سنگی در گذشته و حال

فصل هفتم :

- ۹۱ بررسی تنوع اجسام و نقوش در هنر سنگتراشی
- ۹۲ ۱-۷- انواع تولیدات سنگی
- ۹۷ ۲-۷- نقوش و طرح های متداول در قلمزنی روی سنگ
- ۱۰۵ ۳-۷- قلمزنی و حکاکی

فصل هشتم :

- ۱۱۵ ابزارشناسی
- ۱۱۶ ۸- ابزار شناسی
- ۱۱۶ ۱-۸- ابزار سنگ بری
- ۱۱۷ ۲-۸- ابزار سنگ تراشی
- ۱۲۳ ۳-۸- ابزار قلمزنی

فصل نهم :

- ۱۲۶ بررسی آسیب های جسمانی و سایر مشکلات موجود در هنر سنگتراشی

- ۱-۹-۱- ایمنی و بهداشت حرفه ای ۱۲۷
- ۱-۹-۱-۱- اثرات گرد و غبار و اختلالات تنفسی ۱۲۷
- ۱-۹-۲- اثرات سوء ناشی از پرتاب قطعات کار و سنگریزه ۱۲۷
- ۱-۹-۳- ابتلای به بیماری آرتروز و انحراف ستون مهره ها ۱۲۸
- ۲-۹-۲- مشکلات موجود در هنر سنگتراشی ۱۲۸
- ۱-۹-۲-۱- نداشتن تامین مالی ۱۲۸
- ۲-۹-۲-۲- ابتدایی بودن تکنیک استخراج سنگ ۱۲۹
- ۲-۹-۳- نداشتن ارتباطهای اطلاعاتی ۱۲۹
- ۲-۹-۴- کارگاه های غیر بهداشتی ۱۲۹
- ۲-۹-۵- کمبود لوازم یدکی و مواد اولیه ۱۳۰
- ۲-۹-۶- نداشتن کارگاه های شخصی ۱۳۰
- ۲-۹-۷- نداشتن اتحادیهٔ صنفی ۱۳۰

فصل دهم :

- نتیجه گیری ۱۳۱
- ۱-۱۰-۱- بررسی فرضیات ۱۳۲
- ۱-۱۰-۲- پیشنهادات ۱۳۳

- منابع و مآخذ ۱۳۶

پیوست ها

- پیوست ۱ (واژگان تخصصی) ۱۴۰

پیوست ۲ (مراحل انجام کار سنگتراشی از ابتدا تا انتها) ۱۴۳

پیوست ۳ (لیست ابزارهای مورد استفاده) ۱۴۵

فهرست جداول، شکل ها، نقشه ها و نمودارها

صفحه

۲۳ جدول ۱-۳- نسبت جمعیتی مشهد در سال ۱۳۸۵
۶ شکل ۱-۱- تعداد و مکان مصاحبه شونده ها
۲۷ شکل ۱-۳- نمایی از کوه های منطقه کوهسنگی در مشهد
۲۷ شکل ۲-۳- نمایی دیگر از منطقه زیبای کوهسنگی در مشهد
۳۰ شکل ۳-۳- نمایی از کارگاه سنگ تراشی واقع در روستای زکریا
۳۰ شکل ۴-۳- نمایی از کوه های خلیج
۳۲ شکل ۱-۴- ابزارهای سنگی از غار تنگ پیده
۳۳ شکل ۲-۴- ظرف قرمز سفالین
۳۴ شکل ۳-۴- دسته استخوانی حکاکی شده برای سنگ چخماق
۳۵ شکل ۴-۴- جام سفالینه منقوش از شوش، حدود ۵۰۰۰-۴۰۰۰ ق.م
۳۶ شکل ۵-۴- شیر سنگی همدان
۳۷ شکل ۶-۴- دکان داود، قبر صخره ای نزدیک سرپل
۳۹ شکل ۷-۴- سر شیر، از خمیر سنگ لاجورد
۳۹ شکل ۸-۴- سر ستون، تریپیلون آپادانا
۳۹ شکل ۹-۴- سر ستون از صفه ^۱ تخت جمشید، قرن پنجم پیش از میلاد
۴۰ شکل ۱۰-۴- نگهبان پارسی و مادی بر پلکان اصلی آپادانا- تخت جمشید
۴۱ شکل ۱۱-۴- خراجگزاران، نقش برجسته بر پلکان شرقی آپادانا- تخت جمشید
۴۲ شکل ۱۲-۴- پیکره مرمرین یونانی، تخت جمشید، حدود ۳۰۰ ق.م
۴۴ شکل ۱۳-۴- دینور، سر یک سیلنوس

- شکل ۴-۱۴- دینور، سر یک ساتیر ۴۴
- شکل ۴-۱۵- مجسمه کوچک مفرغی از شمی ۴۵
- شکل ۴-۱۶- سر یک امیر از مرمر، شمی ۴۶
- شکل ۴-۱۷- نقش رستم، نزدیک تخت جمشید، ربع سوم قرن سوم میلادی ۴۷
- شکل ۴-۱۸- بیستون، سر ستون های یک ساختمان از بین رفته ۴۸
- شکل ۴-۱۹- تزئینات سر ستون از طاق بستان، هنر ساسانی ۴۹
- شکل ۴-۲۰- سر ستون مرمر، عصر عباسی، حدود ۱۴۸ هجری ۵۱
- شکل ۴-۲۱- گچبری روی دیوار از نیشابور، ایران دوره سامانی، قرن ۳-۴ هجری ۵۲
- شکل ۴-۲۲- قطعه ای از حاشیه آرایش گچبری دوره سلجوقی در ایران، قرن ۶-۷ هجری ۵۳
- شکل ۴-۲۳- سر مجسمه از گچبری، دوره سلجوقی در ایران، قرن ۶-۷ هجری ۵۴
- شکل ۴-۲۴- تزئین برجسته منقوش بر سنگ، دوره مغولی در ایران، مورخ ۷۰۴-۷۰۳ هجری ۵۶
- شکل ۴-۲۵- دو کتیبه سنگی در طرفین درب ورودی ایوان غربی حرم امام رضا (ع) ۶۰
- شکل ۵-۱- لیست انواع سنگ های هرکاره ۶۶
- شکل ۵-۲- لیست معادن به تفکیک مکان ۶۷
- شکل ۶-۱- قلوه سنگهای انگاره شده جهت ساختن دیگ سنگی ۷۲
- شکل ۶-۲- قواره کردن قلوه سنگ توسط دستگاه فرز آبی ۷۳
- شکل ۶-۳- سنگ های قواره شده و آماده جهت تراشکاری ۷۴
- شکل ۶-۴- چسب سنگ مورد استفاده در سنگ تراشی ۷۴
- شکل ۶-۵- نحوه چسباندن کالو به زیر سنگ ۷۵
- شکل ۶-۶- دستگاه تراش قلم بند ۷۶

- شکل ۶-۷- کار با دستگاه تراش قلم بند و فرم دادن به سنگ با قلم تراش و تخته پیش پا ۷۷
- شکل ۶-۸- دسته^۱ سر جا شکلاتی ۷۷
- شکل ۶-۹- بدنه^۱ اصلی جا شکلاتی ۷۸
- شکل ۶-۱۰- سر جا شکلاتی ۷۸
- شکل ۶-۱۱- جا شکلاتی کامل شده پس از اتصال قطعات بالا ۷۹
- شکل ۶-۱۲- جا شکلاتی ساخته شده با دستگاه فرز ۷۹
- شکل ۶-۱۳- نحوه^۱ چالور کردن سنگ ۸۰
- شکل ۶-۱۴- تراش دادن داخل دیگ سنگی ۸۱
- شکل ۶-۱۵- چرخ دیگساز ۸۲
- شکل ۶-۱۶- برش سنگ یا چرخ تراش ۸۳
- شکل ۶-۱۷- سنگتراش داخل دیگ را تراش می دهد ۸۳
- شکل ۶-۱۸- استاد حسن آهی در کارگاه سنگ تراشی ۸۴
- شکل ۶-۱۹- تراش قسمت خارجی دیگ سنگی توسط دستگاه تراش ۸۵
- شکل ۶-۲۰- تراش قسمت داخلی دیگ سنگی توسط مرغک دستگاه ۸۶
- شکل ۶-۲۱- اندازه گیری ضخامت دیواره ها با استفاده از تیغ اندازه ۸۷
- شکل ۶-۲۲- جدا کردن کالو از دیگ سنگی ۸۷
- شکل ۶-۲۳- علامت گذاری با سنگ چهار گوش بر روی لبه^۱ دیگ ۸۸
- شکل ۶-۲۴- پرداخت کردن و فرم دادن به لبه^۱ دیگ ۸۸
- شکل ۶-۲۵- آقای هاشمی فروشنده^۱ محصولات سنگی ۹۰
- شکل ۷-۱- لیست اشیاء تولید شده از سنگ هرکاره ۹۲

- شکل ۷-۲- نمونه ای از تولیدات تزئینی سنگی ۹۳
- شکل ۷-۳- گلدان و جا تخم مرغی ۹۴
- شکل ۷-۴- سماور تزئینی و دکوری ۹۴
- شکل ۷-۵- دیگ سنگی ۹۵
- شکل ۷-۶- جا شکلاتی در طرح های مختلف ۹۵
- شکل ۷-۷- قندان در طرح های مختلف ۹۶
- شکل ۷-۸- نمونه ای از یک هاون کوچک ۹۶
- شکل ۷-۹- سماور و قوری و سایر محصولات تزئینی ۹۷
- شکل ۷-۱۰- لیست نقوش بکار رفته در قلمزنی روی سنگ ۹۸
- شکل ۷-۱۱- نقش گل شاه عباسی ۹۹
- شکل ۷-۱۲- نقش گل ریز ۱۰۰
- شکل ۷-۱۳- نقش گل ترنجبی ۱۰۰
- شکل ۷-۱۴- حاشیه رو رو ۱۰۱
- شکل ۷-۱۵- حاشیه اسلیمی ۱۰۱
- شکل ۷-۱۶- حاشیه دهن اژدری ۱۰۱
- شکل ۷-۱۷- نقش گل مرغی ۱۰۲
- شکل ۷-۱۸- نقش شکارگاه ۱۰۳
- شکل ۷-۱۹- نقش کاروان ۱۰۳
- شکل ۷-۲۰- نقش چهره ۱۰۴
- شکل ۷-۲۱- ترکیب نقوش مختلف بر روی گلدان ۱۰۴

- شکل ۷-۲۲- انداختن طرح اولیه بر روی سنگ ۱۰۵
- شکل ۷-۲۳- قلمزنی به روش سایه زنی ۱۰۶
- شکل ۷-۲۴- قلمزنی به روش گود ۱۰۷
- شکل ۷-۲۵- قلمزنی به روش نقش برجسته ۱۰۸
- شکل ۷-۲۶- استاد حسین نوغانی در حال قلمزنی روی سنگ ۱۰۹
- شکل ۷-۲۷- تابلوی سنگی به قطر ۵۰ سانتیمتر ۱۱۱
- شکل ۷-۲۸- تابلوی قلمزنی با طرح خوشنویسی ۱۱۱
- شکل ۷-۲۹- ترکیب نقوش اسلیمی و خط ثلث ۱۱۲
- شکل ۷-۳۰- گلدان قلمزنی شده با ترکیب نقوش مختلف ۱۱۲
- شکل ۷-۳۱- زمینه موجدار ۱۱۳
- شکل ۷-۳۲- زمینه آسفنجی ۱۱۳
- شکل ۸-۱- تیشه شانه ای ۱۱۷
- شکل ۸-۲- دستگاه تراش سنگ ۱۱۸
- شکل ۸-۳- مرغک دستگاه تراش ۱۱۸
- شکل ۸-۴- کالو قبل از چسبانده شدن به سنگ قواره ۱۱۹
- شکل ۸-۵- روش استفاده از تخته پیش پا ۱۲۰
- شکل ۸-۶- قلم تراش داخلی ۱۲۰
- شکل ۸-۷- قلم تراش خارجی ۱۲۱
- شکل ۸-۸- قلم تراش های داخلی و خارجی سنگ ۱۲۱
- شکل ۸-۹- قلم سوراخ کن ۱۲۲

- شکل ۸-۱۰- تیغ اندازه ۱۲۲
- شکل ۸-۱۱- قلم طراحی ساده ۱۲۳
- شکل ۸-۱۲- قلم طراحی آج دار ۱۲۳
- شکل ۸-۱۳- قلم حکاکی روی سنگ ۱۲۴
- شکل ۸-۱۴- انواع قلم سایه زنی ۱۲۴
- شکل ۸-۱۵- روش کار با چکش قلمزنی ۱۲۵
- شکل ۸-۱۶- ابزارهای قلمزنی ۱۲۵
- نقشه ۳-۱- موقعیت استان خراسان رضوی در نقشه ایران ۱۸
- نقشه ۳-۲- تقسیمات آب و هوایی و انواع توده های هوا در استان ۲۰
- نقشه ۳-۳- میانگین بارندگی سالانه استان خراسان رضوی ۲۰
- نقشه ۳-۴- نقشه تقسیمات کشوری استان خراسان رضوی (آذرماه ۱۳۸۳) ۲۲
- نقشه ۳-۵- موقعیت روستای زکریا و کوه های خلیج نسبت به شهر مشهد ۲۶
- نمودار ۳-۱- تغییرات جمعیت مشهد بین سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ ۲۲

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مسئله مورد تحقیق

هنر سنگ تراشی یکی از نا شناخته ترین هنر های سنتی در ایران است که علیرغم تلاش و کوشش بی شائبه بعضی از اساتید این هنر و استقبال مردم از این آثار، هنوز هنری گمنام است. سنگ تراشی یکی از هنر هایی است که مواد اولیه آن به وفور در کشور یافت می شود و به راحتی به دست می آید. سرزمین خراسان از زمانهای دور جایگاه هنر و هنر دوست بوده و هنر سنتی قلمزنی و حکاکی روی سنگ در شهر مقدس مشهد در پی تکامل هنر حجاری یا سنگ تراشی بوجود آمده و سابقه کهن تولید این سنگ که به صورت موروثی از نسل های گذشته به حال رسیده و انحصاری بودن معادن و کار بر روی این سنگ در شهر مشهد و با قداست این هنر به دلیل عجین شدن با باورهای مذهبی و ملی و همخوانی با فرهنگ بومی منطقه، این هنر را جزء لاینفک میراث فرهنگی منطقه مشهد قرار داده است. سنگ سیاه یا هر کاره به راستی اعجوبه ای است که فقط افرادی معدود آنرا می شناسند. سنگی است که در زیر دست هنرمند مطیع است و به هر شکلی در می آید و ظریف ترین و زیبا ترین نقشها را می توان روی آن حک کرد، حتی آن را می توان لعاب داد و به صورت شفاف مانند چینی در آورد. سنگ هرکاره از وقتی که از کوه کنده می شود تا مرحله تزئین، سخت تر و محکم تر می شود و بر خلاف دیگر سنگ ها که در مقابل حرارت استقامت خود را از دست می دهند و شکننده می شوند، سنگ هرکاره تا ۱۰۰۰ درجه حرارت را تحمل می کند و استقامت و تحمل آن بیشتر می شود. علت خوش تراش بودن سنگ هرکاره به عقیده استادکاران این حرفه، چرب بودن سنگ است. بنا به نظر این هنرمندان، در زمان های گذشته تراشیدن سنگ با کمانه صورت می گرفت که کار بسیار دشواری بود، اما اکنون این کار با دستگاه های تراش و قلم که فلزی بلند و سخت است صورت می پذیرد. پس از انقلاب بعضی از سنگ تراشان وقتی هنر بازاری و تقلیدی از غرب را مخصوصا در تابلوهای نقاشی، عکس ها و نقش های روی ظروف در بازار پر رونق دیدند، به این فکر افتادند که روی سنگ نیز این نوع تصاویر را اجرا کنند که نقاشی روی ظرف های سنگی از این زمان به وجود آمد. در کارگاه های سنگ تراشی، سنگها به نسبت اندازه و شکل جدا می شوند و هر یک برای تهیه ظرفی بکار می روند سپس با توجه به شکل و ضخامت ظرف، نقش ها را روی آنها حکاکی می کنند. همچنین از این نوع سنگ مانند سنگ مرمر می توان حجم و تندیس انسان یا